

Een overheid die niet voor, maar met burgers werkt

Meer dan zes miljoen Nederlanders doen ten minste vier uur vrijwilligerswerk per week. Dat is van grote waarde, niet alleen economisch. Toch stranden veel initiatieven in regels. Floor Ziegler en Teun Gautier zien dat het ook anders én beter kan.

Door Kustaw Bessems Foto's Rebecca Fertine

De tijd dat bewonersinitiatieven alleen maar lèten en schutting waren, is voorbij, zeggen Floor Ziegler en Teun Gautier. Er ligt een enorm potentieel braak van mensen die heel veel kunnen overnemen van de overheid als ze de kans krijgen. Voor minder geld, met beter resultaat en met het creëren

gemeenschappen en gelukkiger inwoners als bonus. Ziegler en Gautier schreven het boek *Ten wereld van gemeenschappen*, dat vol staat met inspirerende voorbeelden van wat zij 'de leefwereld' noemen. Bewonersinitiatieven, die zij plaatsen tegenover de 'systeemwereld', zeg maar het formele openbaar bestuur en marktpartijen.

Ze beschrijven het Friese dorp Noarddubrum, waar de meeste inwoners lid zijn van vereniging Doarribelting, dat de zwemploaats heeft aangelegd, een sportcomplex runt en een eigen windmolen heeft. Het Utrechtse Austerlitz, waar inwoners onderling helpen om zo lang mogelijk zelfstandig in het dorp te wonen, met aangepaste huizen en vervoer. En in Amerfoort toveren bewoners een zielenhuistuin om in een stadspark. Met hun tweemansbureaus ondersteunen Ziegler en Gautier dit type initiatieven, onder meer in

opdracht van gemeenten, woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars.

Over de schutting

Meer dan zes miljoen Nederlanders van 15 en ouder doen minstens vier uur per week vrijwilligerswerk. Gautier rekent snel voor dat je dat mag waarden op meer dan 30 miljard euro aan arbeidskosten. De oplossingen voor de grote thema's als duurzaamheid en armoede zijn bij bestuurlijk Nederland en beleid, bij de systeemwereld. Wij zeggen: kijk eens wat een vermogen in de samenleving zit.

In dat blijft niet bij vrijwilligerswerk. Kenmerk van deze initiatieven is dat ze uit mensen zelf komen in plaats van vanuit de overheid. Ziegler: 'Het zijn mensen die in de eigen omgeving iets

goeds doen voor de wereld. Heel concreet. Ze vergaderen wel. Ze zitten twee keer bij elkaars en dan gaan ze aan de slag. Maar dat is steeds vaker ook beroepsmatig: 'Je hebt bewoners die het zo intensief doen dat ze hun vak ervan hebben gemaakt. Sleutelfiguren met grote netwerken.' Gautier: 'De betaalde krachten kunnen wel hun hele omgeving mobiliseren en de omgeving zet zich vrijwillig in, waardoor zulke sleutelfiguren - wij noemen ze stadmakers of dorpsmakers - meer voor elkaar kunnen krijgen dan een willekeurige andere betaalde kracht.' Gautier en Ziegler hebben met deze sleutelfiguren de Stadmakers30 opgericht.

Het kan doen denken aan wat wel de 'participatieraamlijning' werd genoemd. Betreft dat het kabinet-kurte li het destijds toch goed zag, toen het vond dat wij allen onder die noemer weer meer verantwoordelijkheid moesten nemen? 'Nee', klinkt het in koor. Dat was bezuinigen en werk over de schutting gooien. 'En aan de andere kant van die schutting', zegt Gautier, 'belanden die taken bij de hond die het meest hongert van en het meest kon eten - en dat was de markt. Want die had de connecties met de overheid al. De gemeenschappen niet. Dan krijg je dat investeringsmaatschappij Blakotone hele straten opkoopt van onze woningcorporaties.'

Kloof tussen beleid en praktijk

Het gemeenschapsdenken dat Ziegler en Gautier voorstaan, begint bij bewoners zelf, maar die moeten kunnen rekenen op een behulpzame overheid. Zoals in het Friese dorp Garyp, dat als een van de weinige plaatsen met geld van Binnentoes te Zaken een vliegende start maakte met huizen van het gas halen, omdat bewoners daar een energiecoöperatie hadden opgericht. Die coöperatie legde eerder zelf een zonnepaneel aan, waarvan de winst in sociale woningbouw wordt geïnvesteerd.

Gautier: 'Delen van de leefwereld zijn nu al zo professioneel dat de bijvoorbeeld meedingen naar opdrachten van gemeenten op het gebied van welzijn.' Ze beginnen aan steeds meer nieuwe taken, die voorheen zouden zijn voor behouders aan de overheid of een duur, extern bureau. Gautier: 'Ik hoorde zoets gaak. Er zou weer een onderzoek worden gedaan naar Rotterdam-Delfhaven als kwetsbare buurt. Normaal huren beleidsmakers dan een onderzoeksbureau in. Daar hebben bewoners nu gezegd: nee, we doen het zelf. Daar hebben ze een coöperatie voor opgericht.'

De bewoners zien dat klassieke onderzoeken vaak op afstand problemen in kaart hebben brengen, zelf willen ze met bewonersinitiatieven onderzoeken en hopen zo een antwoord te vinden op de kloof die ze zien tussen beleid en praktijk.

Volgens Gautier is de burger onthoemd geraakt omdat de overheid na de verzuiling met de verzorgingsstaat te veel naar zich toe heeft getrokken. 'De overheid zit wij gaan wel voor je ziekte buurvrouw zorgen. Daarmee heeft zij gemeenschappen ook iets ontnomen. Want het is fijn om voor je zieke buurvrouw te zorgen. In sommige dingen kun je beter in de samenleving doen dan geïnteresseerd. Als je de burger weer een plek geeft in een gemeenschap - en die is nu anders georganiseerd dan een zelf, het kan de groencommissie van Reduzium zijn - dan is hij niet langer onthoemd.'

Wirwar van regels

Niet terug naar de verzuiling dan, en geen participatieraamlijning. Maar hoe zit dat nou met de regels en de werkwijze al? Daar proberen Ziegler en Gautier met al hun ervaring én hun netwerk nu een antwoord op te vinden. De kunst is, zeggen ze, het systeem en de leefwereld beter met elkaar te laten praten. Ze vinden dat de overheid gemeenschappen moet behandelen als partner, en zo is het vooralsnog vaak niet. Inwoners krijgen geld, maar het is een heel moeilijke ambenaar die hen snapt, die vanuit de gemeenschap denkt en die vooral bezig is met hoe dingen zijn. Gautier noemt ten slotte Utrecht in Breda dat het verzoek kreeg van bewoners die een stadstheater wilden maken bij een oud industriegebied.

'Dat was lastig te vergen, tot de wethouder zei: we maken er 'Zandopslag met dagelijkse bezoek' van. Toen kon het.'

Vaker echter zit het systeem hinderlijk in de weg, of het heeft de neiging om een initiatief over te nemen en te smoren. 'Het systeem is niet ingetakt op mensen die iets kunnen bijdragen', is Ziegler's warre constatering. 'In vijftien jaar heb ik honderden bewonersinitiatieven gezien. Al die mensen hebben wel te hard voor veel te weinig zien en te nacht bezig. Maar te vaak stranden ze in een wirwar van regels.' Het is gek, want tegelijk

zegt het systeem: we kunnen het niet alleen. En er zijn zo veel mensen die willen.'

Een paar dingen maken samenwerking lastig. Gautier: 'Bewoners werken per definitie integraal. Die leggen een tuin aan en daar werken jongeren en ouderen mee. Bij de gemeente heb je dan te maken met de afdeling groen en de afdeling ouderen en de afdeling jongeren, allemaal apart.' Dat vergt aanpassingen van de overheid.

Ziegler fantaseert over een stadhuis waar de bezoeker uit twee kanten kan kiezen. 'Halen', waar je noodzakelijkerwijs met veel regels te maken krijgt. En 'brengen', waar je met open armen wordt ontvangen en waar wordt meegedacht, en waar de regels worden versoepeld.

Om vanuit de leefwereld de systeemwereld toch een stuk tegemoet te komen, werken de twee samen met een groot aantal andere organisaties aan het Huis voor Actief Burgerschap, zoals het voorlopig heet, gevestigd in het pand van de Utrechtse openbare bibliotheek. Er moet een coalitie van bewonersbewegingen komen, 'We doen het samen', die een duidelijk aanspreekpunt kan worden voor de overheid. Zij brengen Gautier en Ziegler onder meer vijftig appgroepen mee, met vierduizend sleutelfiguren in heel Nederland. Waarbij de uitdaging is om niet zelf het systeem te worden. 'We tuigen geen grote organisatie op en we brengen iedereen die aanklopt in contact met lokale netwerken.'

Van hondenvoer tot criminaliteit

Gautier was in het verleden uitgever. Ziegler komt uit de wereld van de klassieke muziek. Zij leerde in de harde praktijk dat je voor een geslaagd project bij bewoners moet beginnen. Ze richtte in 2008 een paviljoen op in het Amsterdamse Noorderpark en kwam erachter dat niet de hele buurt zat te wachten op de strijkwartetten die ze daar wilde programmeren.

'Er werden eieren gegooid naar het paviljoen, er werd graffiti gespoten en ik zag zelfs brandplekken.' Dat was heel even slikken, maar waar een ander wellicht was afgedropen, maakten de reacties Ziegler nieuwsgierig. Ze was niet in Amsterdam-Noord komen wonen en besefte dat ze wat makkelijk van haar eigen voorkeuren uit was gegaan. 'Ik had niemand gevraagd: vinden jullie dit paviljoen mooi? Of wat willen jullie hier doen? Ik had met veel tamtam dat ding daar neergezet.'

Ze ging op onderzoek uit: hoe zagen haar buren het dan wel voor zich? Ze dachten dat ik van de gemeente was en dat sprak niet voor me. Het maakte al een groot verschil toen ik zei dat ik hun buurvrouw was. Ik besloot helemaal te stoppen met mijn eigen plannen. Ik ben met mijn teamgenoten dagelijks het park in gelopen en heb aan mensen gevraagd: wat speelt hier? Wat zou je hier willen? Wat zou je zelf willen bijdragen? Amsterdam-Noord was heel anders dan het meer welgestelde Amsterdam waar ik tot op dat moment had gewoond. Ik kreeg te maken met hangjongeren, alcoholisten, kinderen die geen ontbijt krijgen.'

Uiteindelijk veranderde de Noorderparkkamer in een plek waar grote groepen uit Amsterdam-Noord zich thuis voelen. Met kunst en cultuur. Dat kan schrijven zijn, maar ook linedances of een hondenshow, of kerstversiering maken. En er hebben strijkwartetten gespeeld. 'De wereld die daar is ontstaan, met zoveel verschillende mensen door elkaar, deed me beseffen: dit kan dus!'

'Na een tijd kwamen wethouders en politie langs als ze een probleem hadden en vroegen zij aan ons: we worstelen hiermee, hoe moeten we dit aanpakken? Van hondenvoer tot criminaliteit. Totaal gelijkwaardige samenwerking. En een ambtenaar fietste vaak 's ochtends even langs om te vragen: wat hebben jullie nodig?'

Succesparadox

Die gelijkwaardigheid, daar draait het om volgens Ziegler en Gautier. Ze zien een overheid voor zich 'die niet voor de samenleving werkt, maar met de samenleving'. In het boek beschrijven ze hoe ze tijdens een bijeenkomst over fietsenoverlast de wethouder letterlijk van het podium halen en in de zaal laten plaatsnemen. Niet meer de probleemeigenaar die moet oplossen maar mensen tegen hem over klagen. Niet aanval-verdediging. Maar een van de mensen die onderdeel zijn van de gemeenschap en die samen dit probleem hebben. Het eindigt ermee dat de groep ruimte voor fietsen vindt op de parkeerplaats van een hotel.

Gautier: 'In plaats van zeggen dat zij een probleem gaan oplossen, kunnen politici beter vragen: hoe kan ik je helpen?' Ziegler: 'Of bijvoorbeeld: ik wil aan eenzaamheid werken, wie doet dat al? Zullen we het samen doen? Ik raad ambtenaren ook altijd aan om fysiek op die plekken te gaan zitten. Heel veel van wat de overheid wil oplossen, daar zijn mensen zelf al mee bezig.'

Een paradox waar ze ook tegenaan lopen: hoe meer succes een bewonersinitiatief boekt, des te moeilijker vinden gemeenten het om steun te blijven verlenen. Dan spelen marktmechanismen ongelukkig op, want grote klussen vallen onder aanbestedingsregels. En dan kan een bewonersinitiatief het makkelijk verliezen, omdat de meerwaarde die de bewoners bieden niet wordt gevat in zo'n aanbesteding: werkgelegenheid, sociale samenhang, continuïteit.

De overheid heeft daar best speelruimte in, leggen ze uit. Zij kan grote aanbestedingen opdelen, of alleen non-profits in aanmerking laten

komen, of maatschappelijke waarden opnemen in de voorwaarden. Maar vaak gebeurt dat niet. Een nieuwe partij van buiten is vervolgens veel tijd en energie kwijt aan het leren kennen van de omgeving, en met een beetje pech komt er een paar jaar later alweer een ander bedrijf als winnaar uit de bus en begint het proces van voren af aan.

Er worden wel pogingen gedaan om maatschappelijke waarde in geld uit te drukken. Van buurtnetwerken in Groningen werd bijvoorbeeld becijferd dat elke euro die erin wordt geïnvesteerd 3,60 euro oplevert aan besparde zorg en ondersteuning.

Zo vertelt Gautier over een oude man uit Syrië die depressief was en bij tal van instellingen hulp kreeg. De beheerder van een buurttuin hoorde dat hij in zijn moederland inker was geweest en kocht drie bijenkasten op marktplaats. 'Die man komt helemaal tot bloei. Hij is er elke dag en legt kinderen uit hoe het met de bijen en de honing gaat.' Geweldig voor hem en het drukt ook de kosten in de ggz.

Maar zoals in dat onderzoek naar die buurtnetwerken ook staat, de belangrijkste winst is niet materieel meetbaar: de groei van het sociaal kapitaal, de warme gemeenschappen en onderlinge verbinding. En, zegt Gautier, dat kan ook nog steeds met activiteiten die klein, lief en schattig lijken. 'Ten moetuintjes onderhouden lijkt klein. Maar als je 15 duizend moetuintjes hebt die hele dorpen en buurten bij elkaar houden, dan is dat eigenlijk heel groot.'

Ziegler: 'Er wordt altijd gezegd: je mag mensen niet voortrekken. Nou, ik werd met de Noorderparkkamer gewoon voortgetrokken hoor. Omdat ze bij de gemeente zagen: jullie verrichten hier wonderen.' Wat haar betreft is die voorkeursbehandeling legitiem als bewoners een bijzondere prestatie leveren in het algemeen belang. Dat betekent dat bestuurders een zeker risico moeten nemen - kunnen ze zoiets wel verantwoorden? Maar volgens Ziegler en Gautier zijn risico's in de systeemwereld groter. Omdat resultaat daar vaker uitblijft en de bedragen in omloop hoger zijn. Gautier noemt het voorbeeld van de 150 miljoen die Den Haag een paar jaar geleden beschikbaar stelde om tweeduizend woningen van het gas af te helpen. Dat lukte slechts met enkele huizen.

Loop eens het stadhuis uit

Opvallende constante bij succesvolle samenwerking tussen leef- en systeemwereld is de onontbeerlijke persoonlijke ontmoeting. Ziegler en Gautier wandelen wat af. En dan is het, is hun ervaring, helemaal niet moeilijk om mensen te betrekken. 'Heel makkelijk', zegt Gautier.

'Vinden wij wel', zegt Ziegler.

'Nee, het is makkelijk!', zegt Gautier.

Ziegler: 'Wanneer wij als leefwereld een brief bij mensen in de bus doen, komen ze wel. Dat vinden ze leuk: ik ga met mijn buren iets doen voor de buurt. Als de gemeente het doet, gaan mensen klagen.'

Gautier: 'Je moet als gemeente niet willen dat bewoners naar de gemeente komen. Loop het stadhuis uit, naar een speeltuin, ga naast een moeder of vader zitten en vraag: hoe is het? Woon je hier al lang? Wat mis je nou? En de volgende vraag is: wat doe je er zelf aan? Dan zie je ze even kijken: huh, o ja, is natuurlijk waar. En daarna vraag je: wat doe je graag? Als je een hovenier vraagt om mee te helpen in een groencommissie, dan doet hij dat hoor.' Ze vragen ook vaak, op zoek naar sleutelfiguren: 'Kent u iemand die veel mensen kent?'

Ziegler: 'We worden als mensen allemaal het meest gelukkig van deel zijn van een gemeenschap, helemaal als je kunt bijdragen vanuit je drijfveren en erkend wordt.' Gierend: 'Ambtenaren bellen me al jaren: we willen in contact komen met burgers. Dan zeg ik: dan moet je de straat op gaan. Dan zeggen zij: dat kan toch niet zomaar, dan willen we wel met jou lopen. Dan zeg ik: ik wil best mee, maar dan doen we niks anders, hoor. Die ambtenaren zijn bang dat ze worden gedwongen tot beloftes die ze niet kunnen waarmaken. Of dat mensen boos op ze worden omdat ze ambtenaar zijn. Dat laatste is ook wel reëel. Maar wij adviseren: ga als mens wandelen. Je hoeft niet te zeggen waar je van bent. Mensen vragen zich dat meestal niet eens af. Als je vragen stelt, wil iedereen zijn verhaal kwijt.'

PODCAST STUURLOOS

■ Hoe kan Nederland beter worden bestuurd? Kustav Bessens praat met mensen die het niet wil klagen laten, maar ideeën hebben over hoe het wel moet met onze democratie. Hoe zorgen we dat iedereen gehoord wordt? Hoe voorkomen we dat we van schandaal naar schandaal rennen? En hoe krijgen we de beste leiders op de belangrijkste plekken? De gesprekken zijn ook te beluisteren, in de podcast *Stuurloos*.

“
Het systeem
is niet
ingericht
op mensen die
iets komen
bijdragen

Floor Ziegler
schreef een boek over
bewonersinitiatieven